

şiiir dallarında ürün veren Aziz Nesin'in ortaya çıkmasıyla Türk mizahı dünya genelinde tanınmış ve hemen bütün kitapları çeşitli dillere çevrilmiştir. Adnan Veli, H. Hüseyin Korkmazgil, Muzaffer İzgü, Suavi Sualp, Vedat Saygel, Sulhi Dölek de mizahî roman ve hikâyeleriyle tanınmış diğer isimlerdir. Asıl çalışmaları dışında Dilaver Cebeci "Seyyâh-ı Fakir", Nabi Avcı "Molla Kasım", Hakan Albayrak "Werner Hugo", Hilmi Yavuz "İrfan Külyutmaz" ve Ahmet Turan Alkan "Recai Güllaptan" imzasıyla gazete ve dergilerdeki mizahî yazılarıyla dikkat çekmiş yazarlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*, İstanbul 1970; Aziz Nesin, *Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı*, İstanbul 1973; Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, Ankara 1979, s. 63-66, 113-114, 153, 188-189; a.m.f., "Türkler", *İA*, XII/2, s. 575, 593-594, 624-626; Ferit Öngören, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizah ve Hicvi*, Ankara 1983; "Mizah", *TDEA*, VI, 385-388; Orhan Okay, "Hiciv", *DİA*, XVII, 447, 452-454.

ÂLİM KAHRAMAN

MİZALLE

(bk. ÇETR).

MİZAN

(الميزان)

Mükelleflerin iman ve amellerinin kıyamet gününde değerlendirilmesini sağlayan şey anlamında Kur'an terimi.

Sözlükte "bir şeyin ağırlığını tahmin etmek, ölçüye vurmak, tartmak" anlamındaki **vezn** (zine) kökünden türemiş bir isim olan **mîzân** "tartı aleti, tartmada kullanılan ağırlık; adalet" mânalarına gelir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "vzn" md.; *Lisânü'l-Arab*, "vzn" md.). **Mîzanın** âyet ve hadislerde kullanılışı çerçevesinde terimleşen muhtevası ise âhiret hallerinin belli bir merhalesinde mükelleflerin, sorguya çekilmelerinin tamamlayıcı bir işlemi olarak ceza veya mükâfatı gerektiren amellerinin kemiyet açısından değerlendirilmesi şeklinde belirginleşmiştir.

Vezn (vezin) kavramı Kur'an-ı Kerim'de yirmi dört yerde geçmektedir. Bunların bir kısmında Allah'ın kâinatı yaratıp yönetmesindeki ölçü ve âhenge temas edilmekte, on kadar âyette insanların ölçü ve tartılarda, ayrıca hak ve hukukla ilgili dav-

ranışlarında dürüst ve âdil davranmalarına vurgu yapılmaktadır. Bir âyette âhirette veznin mutlaka gerçekleşeceği (el-A'râf 7/8), diğer bir âyette de kıyamet gününde âdil terazilerin kurulacağı ve kimseye haksızlık yapılmayacağı (el-Enbiyâ 21/47) bildirilmektedir. Kur'an'ın üç sûresinde peş peşe yer alan ikişer âyetin her birinde mîzanın çoğulu olan **mevâzin** geçmekte, bunların ilkinde mîzanları ağır gelenlerin kurtuluşu ereceği, ikincisinde mîzanları hafif gelenlerin hüsrana uğrayıp cehenneme gideceği ifade edilmektedir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "vzn" md.). **Mîzanın** mevcudiyeti çeşitli hadis rivayetleriyle de desteklenmiştir. Onun şekline dair nitelemeler Buhârî ve Müslim'in eserlerinde yer almamaktaysa da daha çok Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, ayrıca İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'de görülmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "vzn" md.).

Kur'an ve Sünnet'in açık beyanları, veznin ve mîzanın âhiret hallerinden veya orada gerçekleştirilecek işlemlerden biri olduğunu göstermektedir. Esasen mükelleflerin ceza veya mükâfat gerektiren hareketlerinin kayıt altına alındığı ve âhirette bunun muhasebesinin yapılacağı sabit olunca (bk. **AMEL DEFTERİ**; **HESAP**) sözü edilen davranışların değerlendirilmesi anlamına gelen mîzanın hakikati de ortaya çıkar. Sem'iyât bahisleri içinde yer alan mîzanın nasıl gerçekleşeceği hususunda nasların zâhirî mânalarıyla yetinmeyi esas alan Selef âlimlerinin yanı sıra konuya dünyadaki tecrübelerin ışığı altında yaklaşmak isteyen, ayrıca bu meseledeki hükmü Allah'a havale eden âlimler de mevcuttur. Naslarda terazi (mîzan, mevâzin) kelimesinin yer alması ve hadis rivayetlerinde "terazinin gözleri, çevrilen sayfalar" gibi ifadelerin geçmesinden hareket eden bazı âlimler, mîzanın dünya hayatında kullanılanlarda görüldüğü gibi iki gözü ve ortada dili bulunan bir alet olduğunu kabul etmişlerdir (*Müsned*, II, 221-222; VI, 110; Muvañakkuddin İbn Kudâme, s. 35-36; İbn Kesîr, II, 90-108). Din terminolojisinde "amel" diye isimlendirilen iyi veya kötü davranışlar maddî değil mânevî varlıklar grubuna girdiğinden (a'râz) maddî anlamdaki ölçü ve tartının sınırları dışında kalır. Bu sebeple amellerin değil onların yazılı bulunduğu sayfaların (amel defteri) veya bu davranışları ortaya koyan kişinin kendisinin tartılabileceği düşünülür (Ebû'l-Muîn en-Nesefî, s. 42-43; Teftâzânî, *Şerhu'l-makâşid*, II, 164; Sü-yûtî, s. 320).

Mu'tezile ekolüne mensup bazı âlimler bir taraftan amellerin vezne müsait olmayan arazlar konumunda olduğunu, diğer taraftan mîzan kelimesinin "adalet" mânasında da kullanıldığını göz önüne alarak kıyamet günündeki mîzanın "adalet ve hakkaniyet" anlamına geldiğini söylemişlerdir (Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *et-Tezkire*, II, 16; Teftâzânî, *Şerhu'l-makâşid*, II, 164; Seffârîni, II, 187). Kâdî Abdülcebâr, bazı âlimlerin Kur'an'daki bir kısım kullanılışlarını dikkate alıp mîzanı "adl" mânasına yorumladıklarını belirttiikten sonra zaruret olmadıkça bu tür mecazi yorumlara başvurmamanın doğru olmayacağını kaydetmekle beraber arazlardan ibaret bulunan amellerin tartılma şekline açıklık getirirken tartinin nur, mâsiyetin zulmet özelliğine büründürülerek terazinin gözlerine konulabileceğini söylemek suretiyle kendisi de mecaz yöntemine başvurmuştur (*Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 735-736). **Mîzan** "tartılan şey" (mevzûn) mânasına da geldiğinden amellerin nur veya zulmet özelliğine bürünüp değerlendirilebileceği de düşünülmüştür (Seffârîni, II, 187). **Mîzan** konusunda benimsenen bir görüş de onun amellerin miktarını tesbite yarayan bir şeyden ibaret olup niteliğinin bilinemeyeceği ve dünya terazileriyle mukayese edilemeyeceği şeklindedir. Bu hususu irdelemeyip mahiyetini Allah'a havale etmek en isabetli yöntemdir (Nüreddin es-Sâbûnî, vr. 92^{a-b}; Teftâzânî, *Şerhu'l-Akâ'id*, s. 137; krş. Mâtürîdî, vr. 242^b-243^a).

Kur'an-ı Kerim'de âhiret hayatının dünyadakinden farklı arz ve semalardan oluşan bir âlemde kurulacağı ifade edilmektedir (İbrâhîm 14/48, et-Tekvîr 81/1-14). Buna bağlı olarak kıyametle ilgili nesne, olay ve işlemleri dünyadaki kavramlarla aynı saymak isabetli bir yöntem değildir. Ancak ilâhî beyanları benimsemek için onların içeriğine dünya tecrübeleri ve mantığı ile bir yer bulma zarureti de mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında mecazı öne alan ikinci anlayışı veya -dünyadaki nesne ve olaylarla özdeşleştirmemek şartıyla- teslimiyet yöntemini tercihe şayan görmek mümkündür.

Kıyameti tasvir eden âyetler de herkesin hesaba çekileceğini bildiren ifadeler içerir. Bunun yanında Buhârî ve Müslim başta olmak üzere *Kütüb-i Sitte*'nin çoğu ile Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde vb. eserlerde yetmiş binli ifadeler kullanılarak hesaba ve dolayısıyla mîzana tâbi tutulmadan cennete gireceklerden söz

MİZAN

eden hadisler de bulunmaktadır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "h̄sb" md.). Bu tür rivayetleri, Allah'ın bazı kullarını çok hızlı ve kolay bir hesaba mazhar kılacağı yolundaki beyanların (el-Bakara 2/202; Âl-i İm-rân 3/199; *Müsned*, III, 218) bir nevi tefsiri olarak değerlendirmek mümkündür.

Akaid konularında genellikle Mu'tezile telakkisine paralel bir çizgi izleyen Şii kaynaklarında mizan hakkında Sünnî âlimlerin yorumlarına benzer açıklamalar yer alır. Ancak Şii kelâmcılarına göre Kur'an'da geçen "mevâzîn" kelimesinin bir mânası da peygamberler ve Hz. Ali başta olmak üzere vasilerdir. Buna göre kişinin kıyametteki hesap ve mizan merhalelerinde kurtuluşa erebilmesi için peygamberlerin yanı sıra vasilelere inanıp itaat etmesi gerekir. Şiiliğin bu telakkilerinin İmâmîyye gruplarının tarih boyunca siyasî varlığını korumak amacıyla başvurduğu bir ilke olduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

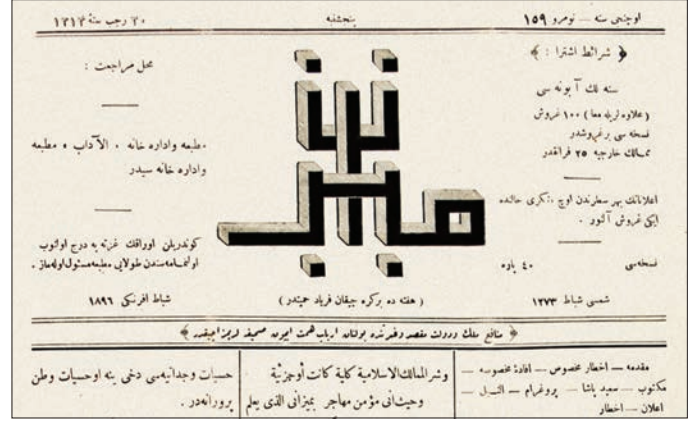
Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "vzn" md.; *Li-sânü'l-'Arab*, "vzn" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "h̄sb", "vzn" md.leri; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "vzn" md.; *Müsned*, II, 221-222; III, 218; VI, 110; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-'Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 242^b-243^a; Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-'Uşûli'l-ḥamse*, s. 735-736; Ebû'l-Muîn en-Neseî, *Baḥrû'l-keḷâm*, Konya 1327, s. 42-43; Nüreddin es-Sâbüni, *el-Kifâye*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2271, vr. 92^a-b; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *Lüm'atü'l-i'tikâd* (nşr. Bekir Topaloğlu), İstanbul 1414/1993, s. 35-36; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *et-Tezkire fi ahvâlil-mevtâ ve umûri'l-âhire* (nşr. Ebû Süfyân Mahmûd b. Mansûr), Medine 1417/1997, II, 16; a.mîf., *el-Câmi' li-ahkâmi'l-'Kur'ân*, Beyrut 1408/1988, VII, 107-108; İbn Kesir, *en-Nihâye* (Zeynî), II, 90-108; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsid*, İstanbul 1277, II, 164; a.mîf., *Şerhu'l-'Akâ'id*, İstanbul 1315, s. 137; Süyûtî, *el-Büdürü's-sâfir*, Beyrut 1981, s. 320; Şa'rânî, *el-Yevâkit ve'l-cevâhir*, Kahire 1317 → Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rîfe), II, 146-149; Mer'î b. Yûsuf, *Taḥkîku'l-burhân fi işbâti ḥakikati'l-mizân* (nşr. Süleyman b. Sâlih el-Huzzî), Kahire 1409/1989, tür.yer.; Feyz-i Kâşânî, *'İlmü'l-yakîn*, Kum 1358 ḥş., II, 943-956; Seffârîni, *Levâmi'u'l-envârî'l-behiyye*, Beyrut, ts. (el-Mektebû'l-İslâmiyye), II, 184-189.

☐ SÜLEYMAN TOPRAK

MİZAN
(میزان)

Mizancı Murad Bey (ö. 1917) tarafından II. Abdülhamid devrinde çıkarılan siyasî ve kültürel muhtevalı gazete.

1886 yılından itibaren değişik yerlerde ve farklı tarihlerde üç ayrı dönemde yayımlanan gazetenin yayın yeri ve dönemleri şöyledir: I. dönem: 21 Ağustos 1886 –

Mısır'da yayımlanan *Mizan* gazetesinin 159. sayısının başlık kısmı

11 Aralık 1890, İstanbul, 158 sayı; II. dönem: 21 Ocak 1896 – 8 Temmuz 1896, Kahire, 26 sayı (nr. 159-184); 14 Aralık 1896 – 3 Mayıs 1897, Paris, 18 sayı (nr. 1-18); 10 Mayıs 1897 – 19 Temmuz 1897, Cenevre, 11 sayı (nr. 19-29); III. dönem: 30 Temmuz 1908 – 14 Nisan 1909, İstanbul, 135 sayı.

İlk sayıda, İstanbul'da çıkan gazetele- rin sadece İstanbul halkına hitap ettiği, taşradaki halkın pek hesaba katılmadığı belirtilmiştir. *Mizan*'ın İstanbul dışında yaşayan halkı da göz önünde tutarak yayın yapacağı açıklanmıştır. Başlangıçta haftalık olarak neşredilen *Mizan*'da iç ve dış olaylarla ilgili haber ve yorumların yanı sıra İstanbul gazetelerinde çıkan bir kısım yazılar değerlendirilmiş, ayrıca ilmî ve edebî mahiyette makalelere, piyasaya yeni çıkan kitap ve dergi ilânlarına yer verilmiştir.

Birinci yayın döneminde II. Abdülhamid yönetimine pek ters düşmeyecek doğrultuda bir politika sürdürmeye çalışan Mizancı Murad, bütün dikkatine rağmen gazetesini sansür tarafından zaman zaman kapatılmaktan kurtaramamıştır. Neşir hayatına girişinden bir süre sonra Murad Bey'in ele aldığı konular ve üslubunun tonu gazetenin sansüre takılmasına sebep olur. İleri altı ay kadar süren kapatılmayı daha sonra diğerleri izler. Aralarda uğradığı zararlara rağmen yine de devlet ve milletin selâmetine hizmet ettiği- ne inanan Murad Bey, son kapatılma sırasında gazeteyi memleketteki mevcut şartlar altında artık İstanbul'da yayımlayamayacağını ilân etmekten kaçınmaz.

Bu devrede Şarkî Rumeli, Mısır, Girit meseleleri yanında Osmanlı Devleti karşısında Avrupa, Avrupa karşısında Osmanlı Devleti gibi konular dış politika gündemini belirlemiştir. Murad Bey, bu dönemde çok sık temas etmemekle birlikte rejim

meselesinde parlamenter sistemin karşısındadır ve görüşleri sarayın resmî görüşüyle tam bir uyum halindedir. Gazete- de bundan başka kapitülasyonlar, yabancı sigorta ve piyango şirketleri konusu, Reji İdaresi ve Düyûn-ı Umûmiyye, demiryolları meselesi, iktisat, maliye, maarif, basın, Bâbiâli ve memur maaşları konuları yanında posta idaresindeki aksamalar, bankalar, şehirdeki yangınlar, dinî günler gibi çok çeşitli hususlar yer almaktadır. Ayrıca Murad Bey, hemen her sayıda yazdığı "Vazife ve Mesuliyet" başlıklı yazısıyla belli bir konu çevresinde daha ziyade genel anlamda siyasî nitelikteki düşüncelerini açıklamıştır. 1888-1889 yıllarında "Üdebâmızın Numûne-i İmtisalleri" başlıklı bir seri makalede edebiyat ve edebî tenkitle ilgili görüşlerini belirten Mizancı Murad, burada daha çok "edebiyât-ı ahlâkiyye" adını verdiği bir anlayışı ön plana çıkarmaktadır. Yazara göre edebiyat millî özellikler taşımalı ve edebî eserlerde toplumun örf, âdet, ahlâk ve dinî kaidelerine bağlı kalınarak örnek alınabilecek tipler ortaya konulmalıdır. Türk edebiyatında aynı zamanda eski-yeni tartışmalarının yapıldığı bu yıllarda yeniliğin öncüsü Recâizâde Mahmud Ekrem'i savunan Menemenlizâde Mehmed Tâhir de *Mizan*'da bu doğrultuda yazdığı yazılarıyla dikkati çekmektedir.

Kahire'de gerçekleştirilen ikinci yayın döneminde ise İstanbul'dakinin aksine yönetime karşı ağır eleştirilerle açıktan açığa siyasî bir muhalefet yapılmaktadır. Bu devrede çeşitli Avrupa ülkelerindeki Jön Türkler'le ilişki içinde olan, ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne henüz fiilen katılmamış bulunan Mizancı Murad, yazılarında doğrudan doğruya Sultan II. Abdülhamid'i ve onun yakın çevresindeki yöneticileri hedef almakta, ele aldığı konuların ağırlık noktasını ise devlet, millet,